

Фінансова
грамотність

5
клас

Blank writing area with three horizontal lines.

РОДИННІ ФІНАНСИ

Робочий зошит
для учня

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

РОДИННІ ФІНАНСИ

5 клас

Робочий зошит учня

Київ
ДВНЗ «Університет банківської справи»
2016

УДК 336:159.9(072)
ББК 65.261:74
Р58

Видання підготовлено
за підтримки Програми розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP-II)

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ (USAID/FINREP-II)

*Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з педагогіки та методики початкового навчання
Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(лист ПТЗО від 18.06.2015 № 14.1/12-Г-488)*

Авторський колектив

Н. В. Ткаченко, А. І. Довгань, О. В. Часнікова,
О. Б. Рябова, З. Я. Лапішко, Н. І. Забуга

Рецензенти:

В. І. Кириленко – доктор економічних наук, професор,
професор кафедри політичної економіки факультетів управління
і управління персоналом та маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

О. О. Другов – доктор економічних наук, професор,
проректор з виховної роботи та міжнародного співробітництва
Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;

Р. А. Слав'юк – доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи Львівського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;

І. М. Вітенко – кандидат географічних наук, доцент кафедри методики викладання навчальних
предметів і освітнього менеджменту
Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти.

Родинні фінанси. 5 клас : робочий зошит / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра
екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : ДВНЗ «Університет банківської
справи», 2016. – 52 с.

ISBN 978-966-484-256-0

Робочий зошит укладено відповідно до навчальної програми курсу за вибором для
учнів 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, рекомендованої Міністерством освіти
і науки України.

Навчальне видання містить практичні матеріали для проведення 16 уроків.
Передбачено проведення практичних робіт, навчальних ігор, виконання проектних завдань,
ситуаційних вправ тощо. Це дозволить учням не тільки запам'ятати вивчений матеріал,
а й стати активними учасниками навчання; сформувати в них навички, потрібні для
забезпечення власного економічного добробуту і добробуту своєї родини.

Робочий зошит має допомогти учню та вчителю в налагодженні ефективної взаємодії
на всіх етапах навчально-виховного процесу.

УДК 336:373.3(072)

ББК 65.261:74

ISBN 978-966-484-256-0

© Н. В. Ткаченко, А. І. Довгань, О. В. Часнікова,
О. Б. Рябова, З. Я. Лапішко, Н. І. Забуга, 2016
© ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016

ЗМІСТ

Дорогий п'ятикласнику! 4

Розділ I. ФІНАНСИ ЯК ЗАСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ РОДИНИ 5

Тема 1. СІМ'Я ЯК СУБ'ЄКТ ДОМАШНЬОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ 5

Тема 2. ПОТРЕБИ ТА ЇХНІ ВИДИ. ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ
ТА ІНТЕРЕСИ РОДИНИ 9

Тема 3. ТОВАРИ І ПОСЛУГИ, ЩО ЗАДОВОЛЬНЯЮТЬ ПОТРЕБИ 14

Практична робота 1 «Що потрібно для забезпечення
добробуту родини» 18

Розділ II. БЮДЖЕТ РОДИНИ. ОСОБИСТИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН 19

Тема 4. ПОНЯТТЯ ПРО РОДИННИЙ БЮДЖЕТ 19

Тема 5. «КИШЕНЬКОВІ ГРОШІ». ДОХОДИ І ВИТРАТИ ДІТЕЙ 23

Практична робота 2 «Плануємо видатки на родинне свято» 26

Розділ III. СІМЕЙНЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ..... 29

Тема 6. ГРОШІ В ЖИТТІ РОДИНИ 29

Тема 7. ЗАПОЗИЧЕННЯ І ЗАОЩАДЖЕННЯ РОДИНИ..... 35

Тема 8. СІМЕЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО 40

Практична робота 3 «Перспективні напрями сімейного
бізнесу» 43

Розділ IV. РОДИНА – УЧАСНИК СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН 45

Тема 9. ПОДАТКИ – ОBOB'ЯЗКОВІ ПЛАТЕЖІ РОДИННОГО
БЮДЖЕТУ 45

Тема 10. ФІНАНСОВА ДОПОМОГА РОДИНІ ВІД ДЕРЖАВИ
І НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 50

Практична робота 4 «Сплачуємо податки» 52

ДОРОГИЙ П'ЯТИКЛАСНИКУ!

Цього року ти став учнем середньої школи, тобто ще більш відповідальною і обізнаною людиною. Згадай, що великою мірою твої успіхи в навчанні, спорті, творчої діяльності залежали і від підтримки твоєї родини.

Бажання кожної дитини – щоб родина була дружна, згуртована, успішна. У сучасному світі фінансовий успіх – важлива складова успіху. Завдяки вивченню курсу «Родинні фінанси» ти більше дізнаєшся про те, звідки в родин беруться гроші і як правильно їх витратити; що таке фінансове планування; які організації мають сприяти родині (людині) у фінансовій діяльності.

Сподіваємось, що ці знання допоможуть тобі в повсякденному житті, у житті в родині та суспільстві.

Старайся, і ти неодмінно досягнеш успіху!

З повагою автори

РОЗДІЛ І

ФІНАНСИ ЯК ЗАСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ РОДИНИ

Тема 1. СІМ'Я ЯК СУБ'ЄКТ ДОМАШНЬОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

Мета заняття: *розуміти значення понять «домашнє господарство», «фінанси»; визначати відмінності домашнього господарства і родини; визначити значення фінансів для забезпечення добробуту родини; навчитись визначати вартість домашньої праці.*

Завдання 1. Дай відповідь на запитання (усно).

Які асоціації в тебе виникають зі словом «Сім'я»?

Завдання 2. Скажи, наскільки важливим є, на твою думку, справедливий розподіл обов'язків членів сім'ї? Розкрий зміст народних прислів'їв:

- ⌄ Хочеться їсти, та не хочеться лізти.
- ⌄ Тільки пить та гулять, а до діла руки болять.
- ⌄ Пішла по масло, та й у печі погасло.
- ⌄ Пішов провідать, та й зостався обідать.
- ⌄ Їхав на обід, але й вечері не застав.
- ⌄ Сидить надувається, три дні в чоботи взувається.
- ⌄ Під лежачий камінь вода не тече.
- ⌄ Лежали на боку, не заробили й на понюшку табаку.
- ⌄ Пізня пташка очі продира, а рання уже носик витира.
- ⌄ Хто пізно встає, у того швидко хліба не стає.
- ⌄ Ти його в плуг, а воно тобі в луг.
- ⌄ Гультьяйство губить хазяйство.

Що буває, якщо хтось із членів сім'ї має таку якість, як лінь, несерйозно ставиться до виконання домашніх обов'язків?

Завдання 3

Дівчинка вирішила допомогти мамі приготувати вечерю. До приходу мами залишилась одна година. Меню вечері складається з овочевого салату, картопляного пюре і котлет. На приготування потрібні такі витрати часу:

- на миття овочів – 10 хв.;
- нарізання овочів – 10 хв.;
- чищення картоплі – 10 хв.;
- варіння картоплі – 30 хв.;
- приготування пюре – 10 хв.;
- приготування котлет із фаршу – 10 хв.;
- обсмажування котлет – 30 хв.;
- сервірування столу – 10 хв.

Усього: 120 хв.

Дай відповідь на запитання:

? У якій послідовності варто здійснювати операції з готування вечері, щоб устигнути до маминого приходу?

? Чи можна виконувати кілька завдань одночасно?

Запиши послідовність виконання завдань.

Обговоріть. Як ти допомагаєш батькам у веденні «хатніх» справ? Наскільки важлива для них твоя допомога?

ЦЕ ЦІКАВО!

Статистики підраховали, що в середньої сім'ї з двох дорослих і двох дітей (протягом року) доводиться вимити 18 000 ножів, ложок і віделок, 1 300 тарілок, 8 000 чашок. Причому весь цей посуд важить майже п'ять тонн.

Такий вантаж треба перенести від стола до мийки, від мийки до посудної шафи і водночас подолати на кухні понад 1 500 км. Сюди треба додати ще 2 000 км для придбання продуктів. Адже є ще прання, прибирання, приготування їжі. З допомогою приладів дослідники виміряли шлях, який доведеться пройти протягом дня по кухні на приготування їжі, щоденного прибирання квартири, прання тощо. Вийшло щонайменше 15 км!

Завдання 4

«Фотографія домашнього дня» (робота у групах)

Об'єднайтесь у чотири групи. Для кожної групи оберіть малюнок із зображенням однієї з родин. Придумай прізвище, яке буде починатися з позначеної літери.

Родина А _____

Група С _____

Родина Т _____

Група Р _____

Склади «фотографію» з життя родини: підрахуй, скільки часу кожний член родини витрачає на різні види домашньої роботи.

7:00 – 7: ...

23:00 – 23: ...

Презентуй результати своєї праці.

Дай відповідь на запитання:

- ◀ Які враження від отриманих «фотографій»?
- ◀ Що можна побачити на цих «фото»?
- ◀ Як розподіляється час на виконання домашньої праці між членами родини?
- ◀ Хто зазвичай витрачає більше часу на домашню роботу? Хто менше?

Завдання 5 (творче).

Як ти вважаєш, чи правильно, коли батьки платять гроші дітям за допомогу по господарству?

Обговоріть тему «Скільки коштує домашня праця?».

Завдання 6

Задача на фінансову кмітливість

Порахуйте гроші.

Скільки буде $2 \text{ грн} + 2 \text{ грн}$ помножити на два?

Домашнє завдання

---

1. Разом із батьками визнач обов'язки кожного членів сім'ї в домашньому господарстві.
2. Склади графік свого тижневого завантаження (навчання, виконання обов'язків у роботі, спорт тощо).

Тема 2. ПОТРЕБИ ТА ЇХНІ ВИДИ. ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ ТА ІНТЕРЕСИ РОДИНИ

Мета уроку: охарактеризувати поняття «економічні потреби»; навчитися розрізняти першочергові та другорядні потреби; набути вміння визначати можливості задоволення різних видів потреб.

Завдання 1 (усно) Розглянь малюнки і поміркуй про те, чи потрібні всі ці речі твоїй родині? Чи завжди родина може придбати все, що їй потрібно?

Чому батьки іноді відмовляють тобі у купівлі того, що ти просиш?

Завдання 2. Запиши визначення:

ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ – _____
_____
_____

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ – _____
_____
_____

Дай письмову відповідь на завдання 2.

Визнач відповідність між лівим і правим стовпчиками таблиці.

№ пор.	Фактор, який визначає потребу	Ситуація
1	Рівень освіти і виховання	Вареники – улюблена страва багатьох українців
2	Смаки і вподобання	У шафі Дарини є одяг зимовий і літній
3	Стать	Окасана хоче нову ляльку, а Андрій – футбольний м'яч
4	Національні особливості та традиції	У Дмитрикового дідуся окуляри з товстого скла. Без них він погано бачить
5	Стан здоров'я	В Олиної тітки шпалери сині, а у Світлани – зелені, з квітами
6	Кліматичні умови	Надія – відмінниця. Вона часто відвідує бібліотеку, дізнається багато нового з Інтернету
7	Вік	Щоб не хворіти, Вадим щоранку п'є вітаміни

Завдання 5. Заповни таблицю.

Мої потреби як члена родини та особисті потреби	Мої потреби як учня школи	Мої потреби як жителя села (міста)

Обговори питання

1. Хто сприяє задоволенню кожного виду потреб учня (учениці) 5 класу?

2. Хто сплачує за задоволення твоїх особистих потреб, потреб як учня школи, потреб як жителя села (міста)?

ЦЕ ЦІКАВО!

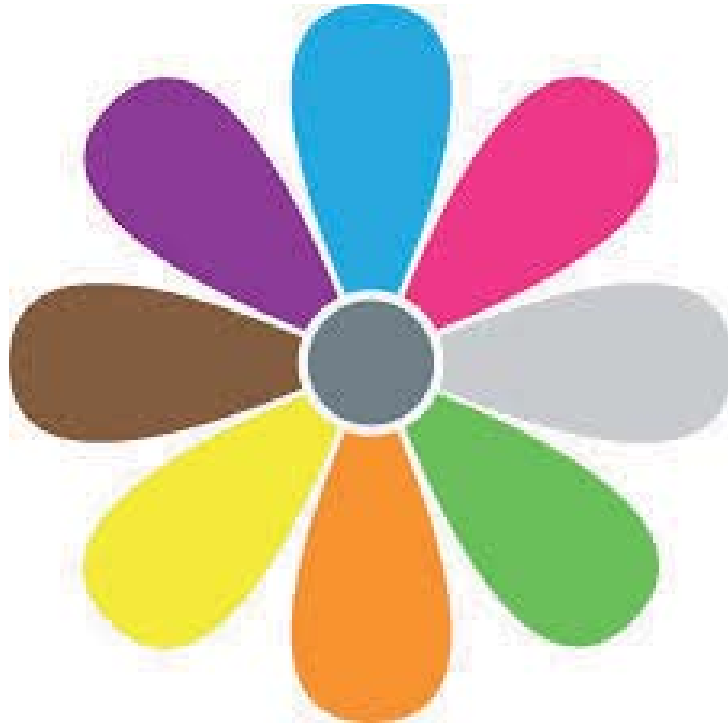
У Західній Європі та США поширеним є таке порівняння обсягу витрат на одного учня за 12 років навчання: «Шкільна освіта одного учня коштує стільки, скільки хороший спортивний автомобіль». В Україні, де річна вартість навчання одного учня становить близько 7 тисяч гривень, за 11 років навчання виходить сума – 77 тисяч гривень (це вартість розпродажу ЗАЗ Lanos Sedan).

Завдання 6. Подумай і запиши, які потреби можуть задовольняти зображені на малюнку вироби.

Завдання 7 (проект)

Напиши на пелюстці Квітки-семицвітки своє найпотаємніше бажання. Подумай, що ти робиш для здійснення бажання?

Питання для закріплення знань

- ? Що ти знаєш про потреби?
- ? Які бувають потреби?
- ? Чому людські потреби не завжди задовольняються?
- ? Яку ситуацію називають ситуацією обмеженості?

Наведи приклади, коли ситуація обмеженості виникла в персонажів літературних творів, які ти читав на уроках читання, позакласного читання.

Домашнє завдання

Наведи приклади, коли ситуація обмеженості виникла в учнів у сім'ї або школі, поясни шляхи її вирішення.

Порахуй з батьками, скільки грошей родина витрачає щомісяця на задоволення твоїх індивідуальних потреб.

Тема 3. ТОВАРИ І ПОСЛУГИ, ЩО ЗАДОВОЛЬНЯЮТЬ ПОТРЕБИ

Мета уроку: *розуміти обмеженість ресурсів родини для задоволення усіх потреб; навчитись розрізняти товари і послуги; уміти наводити приклади фінансових послуг.*

Завдання 1 (усно). Прослухай або самостійно прочитай оповідання «Товар» І. Шведової.

Татусь зупинився у дверях нашої кімнати. По всій підлозі були порозкидані іграшки.

– Розклав товар купець!

– Це іграшки, а не товар, – образилась Оксанка.

– Чому не товар? Адже ми купували їх з мамою. Значить, товар.

– І лялька – товар? – здивувалась Оксанка.

– І лялька.

– І гумка?

– Ми ж їх купували.

– І цукерки?

– І плаття, і бант, і стільці, і книжки – усе, що продають і купують, є товаром.

– А наше кошеня? Ми ж його теж купили.

– Кошеня? – здивувався татко. – Кошеня – наш друг. А друзів не продають.

Дайте відповідь на запитання:

Чи мав рацію татко?

Що таке товар, на твою думку?

Завдання 2. Встав пропущені слова.

Отже, і товари, і послуги служать для задоволення _____ людини.

_____ – це предмет, який можна розглянути, спробувати на дотик, придбати, продати, повернути.

_____ – це дія однієї людини (людей), спрямована на задоволення потреб інших людей.

Завдання 3 (робота в парах). Згадай і запиши ціни на такі товари:

Товар	Ціна 1	Ціна 2	Різниця Ціна 1 – Ціна 2
хлібний батон			
1 кг цукру			
пачка вершкового масла (250 грамів)			
1 десяток яєць			
0,5 л молока			
пляшка кола-коли (2 літри)			

Увага! Лівий стовпчик ти заповнюєш у класі, а правий – удома після «екскурсії» у супермаркет або розмови з батьками. Порахуй, наскільки ти орієнтуєшся на ринку харчових товарів своєї місцевості.

Це й буде домашнім завданням.

Завдання 4. Інтерактивна вправа (робота у групах). Виконай завдання.

Завдання для груп

1. Наведи приклад будь-якого товару.
2. Назви послуги, які пов'язані з цим товаром.
3. Порівняй товар і послугу. Скажи, чим відрізняється товар від послуги.
4. Що людині потрібніше: товари чи послуги?
5. Наведи аргументи «за».
6. Наведи аргументи «проти».

Обираємо спікера, який презентує думку групи.

Завдання 5. З'єднай лініями види товарів і послуг.

Товари
поточного
споживання

Товари
тривалого
користування

Послуги

Завдання 6. Визнач спільні і відмінні риси товарів і послуг, запиши:

Спільні риси _____
 _____
 _____

Відмінні риси _____
 _____
 _____

Наведи приклади, коли один і той самий товар або послуга в різноманітних ситуаціях може мати велику корисність і може бути взагалі непотрібними.

Дай усну відповідь на запитання: Якщо одна сім'я зранку п'є чай, а інша віддає перевагу сокам, хто вчиняє раціональніше?

ПРАКТИЧНА ПОРАДА! Медики радять: треба вставати з-за стола злегка голодним. Непогано цей принцип поширити і на світ речей: нехай нам завжди чогось не вистачає. Це нормальний стан. Звичайно, у світі існує безліч спокус, що заважають узяти на озброєння цей принцип. Удовольниш одну потребу, а на її місці виростає інша. І в основі цього лежать цілком зрозумілі людські бажання – жити краще. При виявленні потреб сім'ї та черговості їх задоволення нам потрібно враховувати розумність (раціональність потреб). Розумні потреби тому так і називаються, що походять від слова «розум». Не всім вистачає терпіння і бажання поміркувати, чи потрібна йому та чи інша річ, чи ні.

Виконай завдання 7.

Задачі на фінансову кмітливість

Чоловік купує деякі предмети і запитує:

«Скільки коштує 5?» Відповідь: «три гривні».

«Скільки коштує 25?» Відповідь: «шість гривень».

«Скільки коштує 125?» Відповідь: «дев'ять гривень».

Що це може бути?

Домашнє завдання

Запиши ціни на продукти харчування (завдання 1).

Підготуй реферат про одну з фінансових послуг.

Додаткове завдання (за бажанням).

Напиши, про які товари йдеться.

1. Якій українській страві на центральній площі містечка Глендона в канадській провінції Альберта поставлено пам'ятник? «Скам'янілий» кулінарний шедевр має висоту 9 метрів і важить 2 700 кілограмів.

2. Форма цього пшеничного хліба в перекладі з французької означає просто «палиця». Як цей хліб називається українською?

---

3. У Грузії цю популярну м'ясну страву називають мцваді, у Вірменії – хоровець, в Азербайджані – кебап. Як називають її українці?

---

4. Яку назву одержав кулінарний виріб незвичайної форми, спечений одним угорцем на честь перемоги над Османською імперією?

ПРАКТИЧНА РОБОТА 1

Що потрібно для забезпечення добробуту родини? (робота у групах)

Завдання

1. Об'єднайтесь у такі групи, як і при виконанні **завдання 4** (урок 1), склади список речей, які «твоя» родина потребує і купуватиме цього тижня.

Серед них повинні бути: 1–2 товари тривалого користування, 20 товарів поточного споживання і п'ять видів послуг.

2. Розподіли товари поточного споживання за пріоритетом, зроби аналіз доцільності покупки.

Товари тривалого користування 1) _____

Товари поточного споживання 1) _____

Послуги 1) _____

3. Визнач, від яких п'яти товарів і двох послуг може відмовитися «твоя» родина, якщо їй не вистачить грошей? Підкресли їхню назву.

4. Кожна група обирає спікера, який розповість про результати виконання завдань практичної роботи. Обговори результати роботи всіх груп, вислухай думку вчителя, інших учнів класу щодо раціональності твого вибору.

5. Продовжи речення «Для добробуту родини потрібно _____

_____»

Розділ II

БЮДЖЕТ РОДИНИ. ОСОБИСТИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН

Тема 4. ПОНЯТТЯ ПРО РОДИННИЙ БЮДЖЕТ

Меиа уроку: ознайомитись із поняттями «родинний бюджет», «фінансові ресурси», «доходи», «видатки»; навчитись розрізняти види доходів родини; навчитись вести й аналізувати родинний бюджет.

Завдання 1. Розгадавши цей ребус, ти з'ясуєш, що таке бюджет.

Завдання 2. Продовжи речення, визначивши вид доходу:

Письменник, адвокат, актор одержують _____

Робітник, учитель, лікар одержують _____

За заповітом люди одержують _____

За продаж продукції присадибного господарства одержують _____

На день народження від друзів школяр отримав _____

Дохід власників облігацій називається _____

Є доходи, що заборонені законом. Назви їх.

Завдання 3. Визначе річний дохід кожного члена родини в цілому.

Родина складається з батька (зарплата 5 000 грн), мами (зарплата 2 000 грн), бабусі (пенсія 1 000 грн), сина-студента (стипендія 750 грн). У родини є депозит – 10 000 грн. Банк виплачує за депозитами 20% річних.

Ще в родині є облігації – 10 шт. по 100 грн. Процентна ставка за облігаціями дорівнює 10%.

Витрати. Купівля одягу – 1 000 грн, плата за комунальні послуги – 1 200 грн, плата за ремонт холодильника – 200 грн, витрати на харчування – 4 000 грн, транспортні видатки – 800 грн, оплата навчання дітей – 1 800 грн.

Родина Лінивченків

Доходи. Заробітна плата батьків – 15 000 грн, доходи від бізнесу – 5 000 грн, проценти за вкладом – 1 000 грн, пенсія бабусі – 1 300 грн.

Витрати. Купівля одягу та взуття – 4 000 грн, плата за комунальні послуги – 1 200 грн, установка програмного забезпечення на комп'ютер – 100 грн, витрати на харчування – 3 000 грн, транспортні видатки – 1 200 грн, оплата навчання дітей – 2 000 грн, купівля туристичної путівки – 12 000 грн.

Доходи родини _____

Витрати родини _____

Загальний родинний бюджет _____

Вид бюджету _____

Обговорення інтерактивної вправи.

1. Який вид бюджету, на твою думку, є кращим?
2. Як домогтися, щоб сімейний бюджет був збалансованим?
3. Хто повинен слідкувати за витратами сімейного бюджету?
4. Яку роль відіграєш саме ти у формуванні сімейного бюджету?

Завдання 5. Склади вірш-синквейн.

Синквейн – це не звичайний вірш, а вірш, написаний відповідно до певних правил. У кожному рядку задається набір слів, який треба відобразити у вірші.

1-й рядок – заголовок, у який винесено ключове слово, поняття, тема синквейну, виражене у формі іменника; 2-й рядок – два прикметники; 3-й рядок – три дієслова; 4-й рядок – фраза, що несе певний зміст; 5-й рядок – висновок, одне слово (може бути два), іменник.

Вигадування синквейнів є своєрідним інструментом для синтезування отриманої інформації.

Приклад синквейну

1. Ключове слово – Бюджет.
2. Два іменники – Гроші, витрати, доходи.
3. Три прикметники – Збалансований, дефіцитний, надлишковий.
4. Чотири слова – Будьте ощадливими, поповнюйте бюджет.
5. Підсумок – Сімейний.

ЦЕ ЦІКАВО!

Ще у ХІХ столітті німецький статистик Ернест Енгель досліджував й описав залежність, яку на його честь назвали законом Енгеля. Найшвидше людство досягає задоволення своїх потреб у харчуванні (як пожартував один економіст, «Наші потреби в їжі завжди обмежені стінками нашого шлунка»). Тому при зростанні доходів частка витрат на харчування починає знижуватися першою. Потім настає черга витрат на одяг, хоча тут процес «насичення» іде повільніше. Причина проста: потреби такого роду увесь час перебувають під впливом такого потужного інструменту, як мода.

Найважче людям задовольнити свої потреби в житлі. Люди прагнуть мати житло не тільки заради зручності й безпеки, а й щоб підкреслити своє суспільне становище.

Завдання 6

Задачі на фінансову кмітливість

Двоє людей знайшли скарб – коробку, повну золотих монет, годинників, ложок тощо. Вони захотіли поділити між собою те, що знайшли. Запропонуй чесний спосіб поділу.

Домашнє завдання

Користуючись даними таблиці, порівняй розподіл витрат за статтями середньої американської та української родин з огляду на закон Енгеля.

Види витрат	Витрати %	
	середньої американської родини	середньої української родини
Оплата послуг	54	9
Харчування	17	68
Податки	15	20

В економіці існує «золоте правило» стабільності сімейного бюджету: для вирішення перспективних завдань або проблем, що виникли, варто від 10 до 50% доходів (залежно від можливостей) переводити в «режим» заощаджень або інвестувань. Запитай батьків, чи дотримуються вони цього правила. Що може перешкоджати створенню заощаджень? Запропонуй варіанти збільшення доходів родини і зменшення витрат.

Тема 5. «КИШЕНЬКОВІ ГРОШІ». ДОХОДИ І ВИТРАТИ ДІТЕЙ

Мета уроку: навчитись визначати складові власного бюджету; уміти встановлювати фінансові цілі та складати особистий бюджет; зрозуміти сутність заощаджень.

Завдання 1 (усно). Прочитай вислови. Який девіз ти обереш для себе? Поясни.

- ⚡ Легше прожити гроші, ніж нажити.
- ⚡ Ніщо не дається даром.
- ⚡ Моя хата з краю, нічого не знаю.
- ⚡ Ощадливість краще багатства.

Завдання 2 (усно). Обговори картинку. Порівняй витрати родини на хлопців і дівчат (у різних регіонах). Яка частка витрат, на твою думку, йде на «кишенькові гроші»?

Виконай письмово завдання 3 у робочому зошиті учня.

Підкресли слова, які позначають особисті доходи школяра:

- ⚡ гроші, отримані від батьків на кишенькові витрати;
- ⚡ татова зарплата;
- ⚡ особистий заробіток;
- ⚡ бабусина пенсія;
- ⚡ гроші, подаровані на день народження;
- ⚡ матусин виграш у лотерею, якщо ти їй подарував виграшний квиток.

ПОРАДА! Дуже часто школярі можуть бездумно витратити батьківські гроші на різні неважливі дрібниці. Також зрозуміло, що якщо дитина погано вчиться в школі, то надалі батькам доведеться наймати репетиторів, що теж збільшує витратну частину бюджету. Треба з повагою ставитися до батьківських коштів. Якщо ти багато витрачаєш на солодощі і розваги, то часто забуваєш, що ці гроші могли б піти на хорошу книгу, тобто ти зайвий раз втрачаєш можливість отримати високу оцінку і хороші знання.

Виконай завдання 4 у робочому зошиті учня.

На що ти витратиш гроші? Пронумеруй свої витрати в порядку їх зменшення значущості для тебе.

Квиток у кіно	Комп'ютерна гра
Цукерки	Мобільний телефон
Морозиво	Музикальний диск
Книга	Квиток до музею
Чипси	Подарунки рідним, друзям

Що ще? Допиши _____
Порівняй з тим, що написали інші діти. Обговоріть.

Завдання 5.

Інтерактивна вправа «Складаємо особистий план»

- Обговоріть вислів «Мрійте, ставте перед собою цілі, досягайте їх. Прокиньтесь – і дійте».
- За допомогою вчителя сформулюй і випиши на дошці перелік цілей, які б ти хотів (міг) досягнути протягом навчального року.
- Розподілитися на пари і вибери одну з цілей, перелічених у переліку на дошці, або встанови свою власну ціль.
- Твій план, який повинен бути:
  - зрозумілим*: чого і як ти хочеш досягти; у ньому поставлені конкретні цілі);
  - упорядкованим*: для кожної справи у плані призначено час, складений розпорядок, коли і чим займатися;
  - детальним*: усім зрозуміло, які кроки потрібно зробити, щоб досягти мети;
  - реалістичним*: план реально виконаємо з урахуванням наявного часу і ресурсів;

Домашнє завдання

Розподіли бюджет Андрія, заповни таблицю. Поясни такий розподіл.

Заплановані доходи	Сума	Заплановані витрати	Сума
Гроші від батьків на кишенькові витрати	200	Постійні витрати (обіди, шкільні внески тощо)	
Заробіток	50	Змінні витрати (солодощі, диски, канцтовари і таке інше)	
Інші доходи	40	Усього витрат	
Усього доходів	90	Заощадження	

Проаналізуй власний бюджет. Визнач, яку частину твого бюджету становлять постійні витрати, змінні витрати і заощадження.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 2

Гра «Плануємо видатки на родинне свято»

Завдання

- Об'єднайтесь у такі групи, як при виконанні *завдання 4* (урок 1).
- Із переліку родинних свят обери одне:
  - день народження когось з членів родини (на твій вибір);
  - весілля;
  - Новий рік;
  - Різдво;
  - хрестини.
- Визнач кількість запрошених, місце проведення заходу.
- Склади бюджет свята, який включатиме такі статті «Святковий стіл», «Розваги», «Подарунки», «Вбрання», «Інші видатки».

Святковий стіл

№ пор.	Страва	Ціна	К-сть гостей	Загальна вартість
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
Усього				

Розваги (оберіть один із варіантів)

1)

Ігри, які ви підготували самостійно.

Бюджет – 200 грн.

2)

Перегляд телевізора
Безоплатно

3)

Аніматори
1 000 грн.

4)

Відома українська група
10 000 грн.

Вбрання (у разі потреби) _____

Інші видатки (якщо є) _____

Зробіть підрахунок усіх витрат _____

_____

Чому ти зробив саме такий вибір?

Кожна група обирає спікера, який розповість про результати виконання завдань практичної роботи. Обговори результати роботи всіх груп, вислухай думки вчителя, інших учнів класу щодо раціональності вашого вибору.

6. Продовжи речення «Для того, щоби свято пройшло гарно і надовго запам'яталось, потрібно...»

Розділ III

СІМЕЙНЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Тема 6. ГРОШІ В ЖИТТІ РОДИНИ

Тема уроку: дізнатись про основні платіжні засоби і форми; визначити основні функції грошей; навчитись розрізняти види грошей.

Завдання 1. Поясни, яку роль гроші відіграють у житті родини.

Завдання 2. Напиши під зображенням назви таких грошей.

Які ще ти знаєш види сучасних грошей? Чому гроші змінюють свій вигляд?

Завдання 3 (усно). Зачитай вислови відомих людей про гроші і прокоментуй кожен із них.

- ◀ Гроші душу холодять (*Тарас Шевченко*).
- ◀ Все, що можна владнати за гроші, коштує дешево (*Еріх Марія Ремарк*).

- ◀ Нажити багато грошей – хоробрість; зберегти їх – мудрість; а вмiло потратити – мистецтво (*Бертольд Ауербах*).
- ◀ Гроші ще нікого не зробили дурнем, вони тільки виставляють дурнів напоказ (*Кін Хаббард*).
- ◀ На зайві гроші можна купити лише зайве (*Генрі Дейвід Торо*).
- ◀ Людині, у якої нема грошей, важко залишатися порядною (*Бенджамін Франклін*).
- ◀ Гроші для розумних людей є засобом, для дурнів – метою (*Адріан Декурсель*).
- ◀ Гроші не мають значення, поки вони у вас є (*Джонні Міллер*).
- ◀ Гроші повинні обертатися. Що швидше витрачаєш, то швидше отримуєш (*Петро Капіца*).
- ◀ Рахувати гроші в чужій кишені недобре, але цікаво (*Леонід Крайнов-Ритов*).

Розкажіть про своє ставлення до грошей.

Завдання 4.

Розглянь лицьовий і зворотний боки банкноти номіналом 2 гривні зразка 2005 року. Підпиши захисні елементи банкноти.

_____ Наскрізний елемент. Зображення, що виконані в одному місці на лицьовому і зворотному боках банкноти, під час розглядання яких проти світла з лицьового боку банкноти проглядається літера «У»;

_____ Захисна кодова стрічка. Повністю занурена в товщу паперу полімерна кодова стрічка, на якій розміщено прозорі зображення у прямому і перевернутому вигляді.

_____ Рельєфне позначення для сліпих;

_____ Водяний знак. Зображення в різних тонах портрета, утворене внутрішньою

структурою паперу, видиме під час розглядання банкноти проти світла і повторює портрет, надрукований на лицьовому боці банкноти;

_____ «Орловський друк». Вид спеціального друку, який утворює зображення, що виконані фарбою різного кольору з різкою зміною одного кольору на інший без розривів і зміщень графічних елементів цих зображень (ліній, площин).

Завдання 5.

Пригадай, хто зображений на українських банкнотах. Встанови відповідність між колонками таблиці.

<p>А. 1 гривня</p> <p>Володимир Великий – великий князь київський (980–1015). За його князювання почалося піднесення Київської Русі як цілісного суспільства і держави, відбулося об’єднання всіх східнослов’янських земель під владою Києва. У 988–989 роках Володимир Великий запровадив християнство на Русі.</p>	
<p>Б. 2 гривні</p> <p>Ярослав Мудрий – великий князь київський. У роки його князювання Київська Русь досягла чи не найвищої точки свого економічного злету й політичної міці. З ім’ям Ярослава Володимировича пов’язаний і небачений доти розквіт давньоруської культури й наукових знань. Його можна з повним правом назвати фундатором книжності й вченості на Русі.</p>	
<p>В. 5 гривень</p> <p>Богдан Хмельницький – великий гетьман України, видатний державний діяч і полководець, який створив Українську державу, об’єднавши Правобережну і Лівобережну Україну.</p>	
<p>Г. 10 гривень</p> <p>Іван Мазепа – один із найславніших гетьманів України. Державний діяч і політик найвищого ґатунку, найвправніший дипломат тодішньої Європи, полководець і водночас поет, у поезії якого найсильнішими були патріотичні мотиви, уболівання за долю України. Різноманітна природна обдарованість поєднувалася в ньому з високою освідченістю.</p>	
<p>Г. 20 гривень</p> <p>Іван Франко – видатний український письменник, учений, перекладач, громадський діяч.</p>	

<p>Д. 50 гривень</p> <p>Михайло Грушевський – засновник Української Народної Республіки, голова Центральної Ради, видатний історик, учений, письменник, громадсько-політичний і державний діяч.</p>	
<p>Е. 100 гривень</p> <p>Тарас Шевченко – видатний український поет, художник і мислитель, основоположник нової української літератури. Його поетичну збірку «Кобзар» перекладено і видано багатьма мовами світу.</p>	
<p>Є. 200 гривень</p> <p>Леся Українка – велика поетеса України і жінка з трагічною долею, вона ввійшла у свідомість поколінь як символ незламності і боротьби. Це була людина виняткової мужності і обдарування, принциповості, духовної краси і мистецького таланту.</p>	
<p>Ж. 500 гривень</p> <p>Григорій Сковорода – видатний український філософ, мандрівник, педагог, виразник ідей гуманізму та селянського просвітництва.</p>	

Завдання 6. Заповни пропуски в тексті.

Люди страждали від незручності бартеру. І що більше з'являлося різних товарів, то складніше було поміняти їх один на одного. З часом виділився товар, на який люди охочіше обмінювалися, оскільки були впевнені, що завжди зможуть обміняти його на потрібні їм товари. Так з'явилися перші гроші – речі, предмети, які приймали в оплату за товари або послуги. Їх називають _____ грошима.

_____ – спеціальні предмети, за допомогою яких здійснюється обмін на товар чи послугу.

Недоліки товарних грошей обумовили виникнення _____ грошей, які спочатку нагадували куски дорогоцінних металів, а потім монети. На зміну металевим прийшли _____ гроші.

Паперові гроші та монети, якими ми користуємося щодня, називаються _____ грошима. Але часто буває так, що носити зі собою велику суму грошей незручно, тому, крім готівкових грошей, існують засоби, що їх замінюють.

Отже, _____ – це іменний грошовий банківський документ, який видають вкладникам банків для безготівкової оплати придбаних ними товарів та послуг.

_____ – умовна назва грошових засобів, які використовують їхні власники в електронній системі банківських послуг.

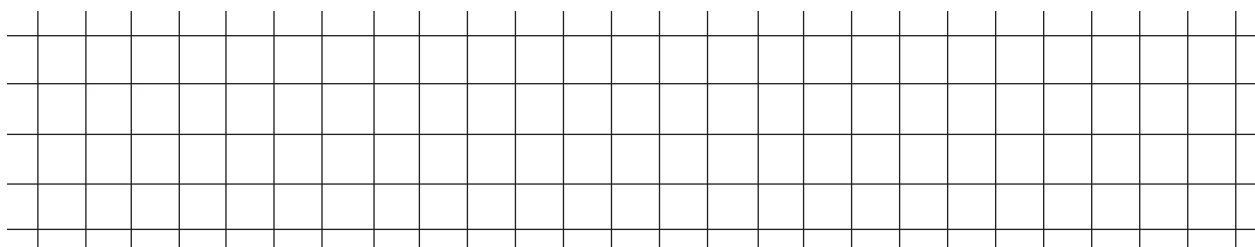
_____ – грошова одиниця України, має цікаву та довгу історію.

Виконай завдання 7 у робочому зошиті учня.

Задача на фінансову кмітливість

Знайди спосіб скласти на столі квадрат, використовуючи вісім однакових монет.

Інтерактивна вправа «Пригоди Гривеньки»

Прочитайте текст.

У Валентини Іванівни – невелике фермерське господарство. Вона подоїла корову і продала молоко. За молоко вона одержала гроші. Серед паперових грошей та металевих монет була і паперова купюра в одну гривню. Гривенька – так ласкаво називали її брати і сестри за веселу вдачу. Гривенька дуже любила подорожувати. Простежимо за її пригодами.

Отже, Гривенька потрапила до Валентини Іванівни в обмін на молоко.

Валентина Іванівна пішла до магазину і купила собі нове плаття. За нове плаття Валентина Іванівна віддала власникові магазину гроші, серед яких була і знайома нам Гривенька.

Власник магазину Сергій Борисович заплатив гроші працівникові Миколі за те, що той приніс товари зі складу і розклав їх на полицях. Так Гривенька потрапила до працівника Миколи.

Працівник Микола пішов обідати в кафе «Калина». За обід він заплатив господині Ірині гроші. Так Гривенька опинилася в господині кафе Ірини.

Для кафе Ірині знадобилася вітрина-холодильник. Вона замовила її у підприємця Володимира Вікторовича. За вітрину-холодильник Ірина віддала гроші. Так Гривенька потрапила до підприємця Володимира Вікторовича.

Підприємець на зароблені гроші щодня став купувати молоко для своїх дітей, сина і дочки, у Валентини Іванівни. Адже всі знають, що її Корівка дає найсмачніше молоко!

А що ж Гривенька? Де ж вона тепер? Знову у Валентини Іванівни! Що ж, тепер кінець усім її подорожам? Ні, разом з іншими паперовими і металевими грошима вона знову допомагатиме людям здійснювати кругообіг економічної діяльності.

Розіграй з учнями цю історію в ролях.

Із цупкого паперу для ручної праці зробіть таблички з іменами діючих осіб:

- ◀ фермер Валентина Іванівна;
- ◀ власник магазину Сергій Борисович;
- ◀ працівник магазину Микола;
- ◀ господиня кафе Ірина;
- ◀ підприємець Володимир Вікторович.

Учні, які виконують ролі персонажів, повинні стати в коло, щоб між ними була максимально велика відстань. Дуже важливо, щоб персонажі розташовувалися по колу в тому порядку, як це написано в тексті. Зверніть увагу учнів, що Гривенька повинна стояти справа від Валентини Іванівни.

Проведи інсценізацію.

Обговори питання:

- А) Чи нагадує шлях Гривеньки коло?
- Б) Щоразу, коли Гривеньку кому-небудь віддавали, що одночасно із цим відбувалося?
- В) Що було виміняно на Гривеньку?
- Г) Хто з дійових осіб представляв фірми (підприємства)?
- Ґ) Що купили фірми для подальшого виробництва товарів і послуг?
- Д) Які товари чи послуги продали ці фірми?
- Е) Що купили домашні господарства для задоволення своїх потреб?
- Є) Що змушені були продати домогосподарства?
- Ж) Які дійові особи нашого ринкового кругообігу виконували ролі і фірм, і домогосподарств?

Домашнє завдання

Напиши реферат про історію української гривні.

Тема 7. ЗАПОЗИЧЕННЯ І ЗАОЩАДЖЕННЯ РОДИНИ

Мета уроку: дізнатись про кредити та їхні основні види; визначити способи заощаджень; зрозуміти, як працюють банківські установи; усвідомити роль заощаджень для добробуту родини.

Завдання 1. Запиши шість функцій, які виконує банк. Для цього треба розгадати ребус.

<p>1. маПринняй позидетів</p> 	<p>2. ннядаНа дикрету</p> 	<p>3. мінОб твалю</p>
<p>8. пуВиск тіплахжни токкар</p> 		<p>4. таВипла пларзати</p>
<p>7. ндаОре динівільдуаних ківкихбансь сфівей</p> 	<p>6. данНаня тіганрай та тепольчируств</p> 	<p>5. реПезка шергой</p>

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Завдання 2 (усно).

а) гроші, які витрачає сім'я на купівлю товарів і послуг, називають

б) доходи і витрати сім'ї за певний період – це _____

в) заробітна плата, пенсія, підприємницький прибуток – це _____

г) якщо доходи дорівнюють витратам, то бюджет _____

г) на доходи впливають _____

д) якщо витрати перевищують доходи, то бюджет _____

е) якщо банк позичає гроші людині, то це називають _____

е) якщо доходи перевищують витрати, то бюджет _____

- ж) якщо людина позичає гроші банку, то це називають _____
 з) людина, яка позичила гроші банку, є _____
 и) паперові гроші та монети, якими ми користуємося щодня, називають _____

Завдання 3 (усно). Розглянь малюнки і назви чинники, які впливають на величину витрат родини. Запиши ці чинники в таблицю.

	Витрати родини залежать від	
		
		
		
		
		
		

Якщо бюджет родини дефіцитний, що слід робити?

В якому випадку слід позичати гроші?

До кого можна звернутися за позикою?

Що робити в разі, коли в родини бюджет додатний?

Як називаються установи, котрі допомагають людям примножити їхні гроші?

Завдання 4.

Гра «Заощадники і позичальники»

Ця гра моделює діяльність банків. Гра триває 10 хвилин.

Умови проведення гри. Учнів класу поділять на дві групи. І група – «позичальники» (отримують зелені картки із зазначенням суми коштів, яку їм треба позичити); друга група – «заощадники» (отримують картки жовтого кольору із зазначенням суми, яку позичальник повинен буде повернути).

Завдання. Спробуйте досягти вигідних угод щодо надання й одержання позик, підрахуйте свої доходи або видатки (плату за кредит). Угоди фіксуйте в таблиці.

№ угоди	Початкова сума	Кінцева сума	Плата за користування кредитом	Початкова сума	Кінцева сума	Прибуток від надання грошей у кредит
Усього						

Після завершення гри:

- ◀ «позичальники» рахують втрачені гроші (які вони переплатили за користування кредитом). Кожен визначає свою середню плату за користування кредитом. Для цього загальну суму треба поділити на кількість угод;
- ◀ «заощадники» рахують зароблені гроші, які вони отримали за надання банківської позики. Кожен визначає свій середній дохід за надання кредиту. Для цього загальну суму треба поділити на кількість угод.

Тема 8. СІМЕЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

Мета уроку: дізнатися про підприємницьку діяльність і підприємців; характеризувати основні види сімейної підприємницької діяльності; визначати роль підприємницької діяльності для добробуту родини і країни.

Завдання 1 (усно).

Прочитай жарт.

- Куме, де ти працюєш?
- Ніде.
- А що робиш?
- Нічого.
- Ой, то це ж найкраще заняття!
- Звичайно, але ж і конкуренція велика!

Чому, коли йдеться про роботу, угадують і конкуренцію?

В якій сфері діяльності найбільше проявляється конкурентна боротьба?

Завдання 2 (усно).

Мати власну справу набагато важче, ніж бути найманим працівником.

Чому, на твою думку, люди займаються підприємницькою діяльністю?

Обговоріть мотиви підприємницької діяльності.

- ◀ Більше заробляти, щоб жити краще;
- ◀ Реалізувати себе, показати, який я є;
- ◀ Бути незалежним ...

Продовжи цей перелік.

Завдання 3 (усно). Прочитай історію успіху сімейного бізнесу.

Хто придумав Nutella і Kinder Surprise, або Як італійський підприємець Мікеле Ферреро вивів на ринок десятки видів солодощів, щоб догодити уявній жінці.

Мікеле Ферреро – найбагатший італієць зі статком у 26,5 мільярда доларів, який придумав пасту Nutella, шоколадні яйця Kinder і цукерки Raffaello. Подібно Віллі Вонка з книги «Чарлі і шоколадна фабрика», він не давав інтерв'ю, з'являвся на публіці тільки в темних окулярах і багато працював у лабораторії, винаходячи нові види солодощів. Журнал The Village дізнався, як він добився успіху.

Мікеле Ферреро народився у квітні 1925 року в передмісті П'ємонта. Його освіта обмежилась католицької школою. Навіть розбагатівши, він не став отримувати диплом МВА, і до кінця життя говорив на місцевому діалекті.

Під час війни його батьки відкрили магазин солодошців у містечку Альба. І вже 1946 року родина Ферреро продала 300 кілограмів пасти, а через рік – уже десять тонн.

У той же рік батько сімейства П'єтро помер, і сімейний бізнес продовжив його брат Джованні, а після його смерті (1957 рік) за справу взявся син засновника компанії Мікеле Еудженіо Ферреро. Молодий керівник компанії особливу увагу став приділяти випуску нових продуктів. Найбільше його турбувало те, чи сподобається новинка Валерії. Так він називав такий собі збірний образ італійської домогосподарки, яка йде в магазин і вирішує, купувати товар чи ні. Він постійно задавався питаннями: чого хоче ця жінка? Як вона живе? Чим любить побалувати себе? Що купує дітям?

Спочатку він запропонував цій пані шоколадні цукерки Mon Chéri з вишнею і лікером усередині. Потім Мікеле подумав: чому шоколадні яйця їдять тільки на Великдень? Він також знав, що мами хочуть, щоб діти пили більше молока, а діти постійно просять шоколадку. Так з'явилося яйце Kinder: шоколадне зовні, молочно-біле всередині, у кожному можна знайти іграшку і зібрати колекцію. А 1964 року Мікеле став працювати над удосконаленням сімейного рецепту горіхової пасти. Він змінив склад і дав їй більш звучну назву – Nutella. За рік людство намазує на хліб близько 370 тисяч тонн Nutella, а Ferrero є головним покупцем лісових горіхів у світі, на його частку припадає 25% закупівель. Рецепт пасти компанія охороняє так само ретельно, як Coca-Cola – склад свого напою.

У 1990-х Мікеле відійшов від справ і передав управління компанією синам – П'єтро і Джованні. Під його керівництвом компанія стала найбільшим виробником кондитерських виробів із представництвами у 53-х країнах – 20 фабриками, 34 тисячами працівників і річним виторгом у 8 мільярдів євро. Ферреро говорив, що його секрет успіху – думати не так, як інші, і не засмучувати Валерію.

Дайте відповіді на запитання:

- Якою була підприємницька ідея родини?
- Що було важливим для розвитку бізнесу?
- А на твою думку, у чому полягає секрет успіху родинної справи? Бізнесмен чітко увляв, чого бажають покупці.
- Які б риси характеру Мікеле Ферреро ти відзначив?

Завдання 4. Пройдіть тест для оцінки власних підприємницьких здібностей. Виберіть один варіант відповіді – відзначайте тільки ті риси, що відповідають вашому характеру.

1. Ініціативність:

- а) завжди чекаю чужих вказівок;
- б) виконую необхідний обсяг робіт без чийхось вказівок;
- в) кмітливий, проявляю ініціативу;
- г) завжди шукаю додаткові завдання.

2. Відносини з оточенням:

- а) некомунікабельний, сварливий;
- б) іноді зі мною важко;
- в) ввічливий, приємний у поведженні;
- г) доброзичливий, відкритий для спілкування.

3. Лідерство:

- а) часто підкоряюсь вказівкам інших людей;
- б) веду за собою;
- в) умію віддавати тлумачні розпорядження;
- г) вселяю впевненість і довіру.

4. Відповідальність:

- а) намагаюсь ухилитися від будь-яких доручень;
- б) погоджуюся виконувати доручення, але неохоче;
- в) легко погоджуюся на всі доручення;
- г) прагну найкращого виконання доручень.

5. Організаторські здібності:

- а) не вмю організувати справи;
- б) організую, але результат досягається не завжди;
- в) здатний організувати справу;
- г) завжди вдається організувати задумане.

6. Рішучість:

- а) боязкий, сумніваюся в собі;
- б) швидкий, але часто допускаю помилки;
- в) обережний, обачний;
- г) швидкий, чіткий і точний.

7. Наполегливість:

- а) відразу кидаю те, що не виходить;
- б) роблю кілька спроб досягти мети;
- в) роблю постійне зусилля;
- г) цілеспрямований, мене неможливо збити з толку.

Оцінка результатів: А – 1 бал, Б – 2 бали, В – 3 бали, Г – 4 бали.

Склади. Якщо сума буде 25–28 балів – у тебе відмінний потенціал для володіння власною справою; 21–24 – дуже хороший; 17–20 – хороший; 13–16 – середній; 12 і нижче – поганий.

Навіть якщо результат тесту негативний, не впадай у відчай. По-перше, ти ще молодий і багато чого можеш у собі змінити, виховати, розвинути.

ЦЕ ЦІКАВО!

Сьогодні в Ізраїлі фермер годує 95 осіб, у США – 75 осіб, в Україні близько 15.

Творче завдання 5. Запропонуй власну бізнес-ідею для створення сімейного бізнесу в аграрній сфері.

- ◀ У чому полягає специфіка аграрного бізнесу?
- ◀ Чому аграрний бізнес важливий для розвитку нашої держави?

Домашнє завдання

Знайди інформацію про розвиток сімейного бізнесу в Україні та світі. Підготуйся до практичної роботи.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 3

Проект «Перспективні напрями сімейного бізнесу»

Завдання

1. Об'єднайтесь у такі групи, як і при виконанні завдання 4 (урок 1).
2. Завдання для груп:

Придумай назву підприємства сімейного бізнесу _____

Розподіли посадові обов'язки: директор, бухгалтер, працівник, маркетолог та ін. (одна людина може суміщати кілька посад)

_____

_____

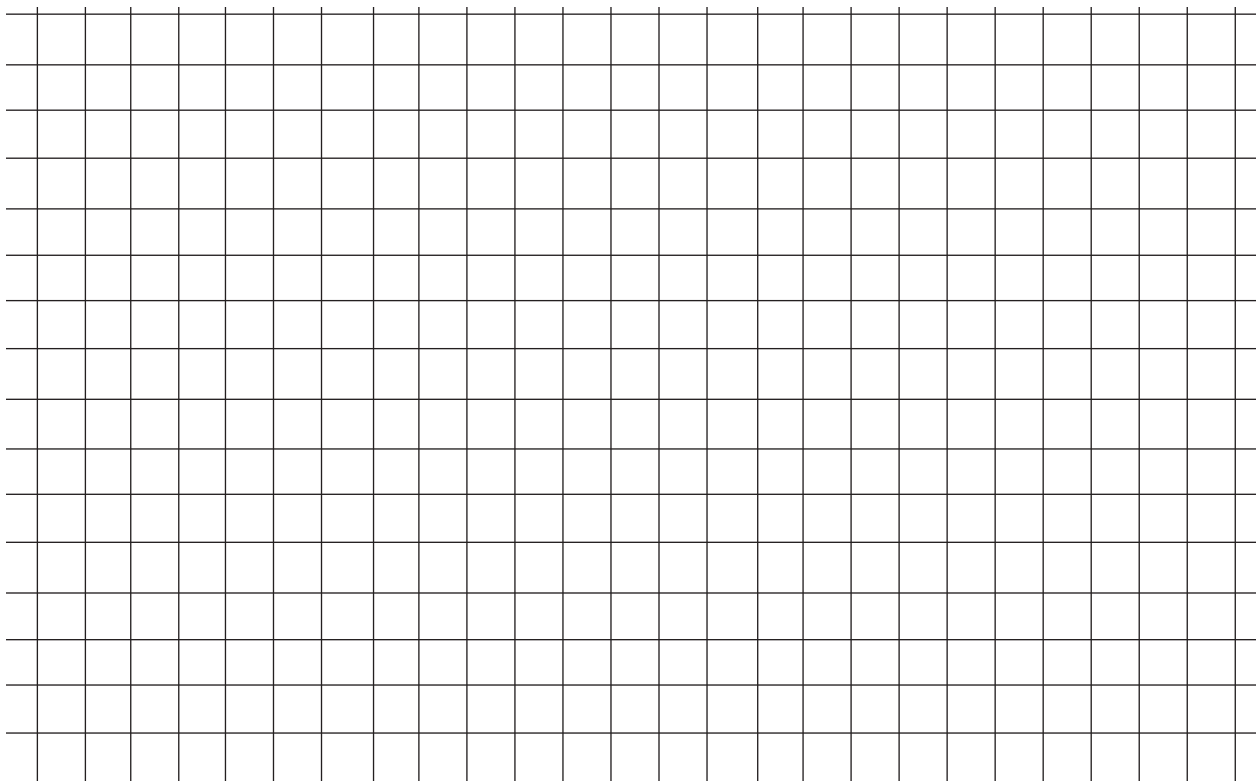
Опиши основні напрями діяльності вашої фірми.

_____

Що ти вироблятимеш – товари чи послуги?

_____

Намалюй свою продукцію.

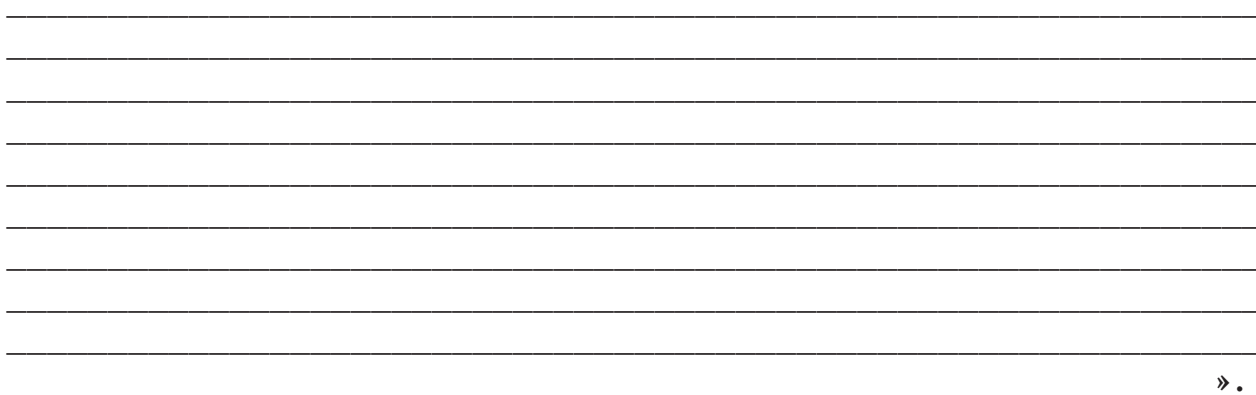

Разом з групою підготуй рекламу своєї продукції. Виготовлена реклама може бути представлена у формі рекламного ролика, театралізованої постановки, казки, малюнків, віршів, пісень і гумору.

Кожна група презентує свій продукт.

3. Обговори результати роботи всіх груп, вислухай думки вчителя, інших учнів класу щодо вашої діяльності.

4. Продовжи речення «Для того, щоби створити сімейне підприємство, треба... _____

».

Розділ ІV

РОДИНА – УЧАСНИК СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Тема 9. ПОДАТКИ – ОBOB'ЯЗКОВІ ПЛАТЕЖІ РОДИННОГО БЮДЖЕТУ

Мета уроку: з'ясувати роль податків у житті родини і громади та власному житті; розглянути окремі види податків; ознайомитись із механізмом сплати податків.

Завдання 1 (усно).

Подумай і запиши в таблиці відповіді на запитання.

Запитання	«Так»	«Ні»
1. Сім'я – це громада?		
2. Клас (школа), де я навчаюся, – це громада?		
3. Мешканці під'їзду, будинку, вулиці, міста, села, де я живу, – це громада?		
4. Народ України – це громада?		
5. Люди, які сповідують одну і ту саму релігію, – це громада?		

Що таке «громада»?

- ◀ Назвіть приклади індивідуальних і колективних, суспільних потреб.
- ◀ Хто допомагає нам задовольняти ці потреби?

Завдання 2.

Рольова гра

«Сплата податків – згода між населенням і урядом»

Об'єднайтесь у чотири групи. Завдання для груп.

Перша група учнів виступає в ролі місцевого уряду. Завдання групи – показати ті причини, що спонукають уряд до збирання податків.

Друга група виступає в ролі населення, якому потрібні суспільні блага.

Третя група виконує роль багатого населення держави і повинна висунути аргументи на користь доцільності сплати податків.

Четверта група – арбітри – разом із учителем мають проаналізувати наведені аргументи, зробити висновок.

Кожна з груп має захистити свої позиції.

У ролі арбітра виступає вчитель.

Уряд	Населення	Багате населення

Продовження гри

Учитель пропонує уявити ситуацію, коли в місті наші законодавці вирішили ввести новий податок – збір із власників собак.

Перша група виступить від імені місцевих законодавців з ініціативою введення цього закону. Ваша мова повинна бути короткою, переконливою і починатися словами: «Ми, депутати міської ради, вважаємо, що доцільність ввести збір із власників собак, тому що...»

Друга група буде виражати інтереси власників собак: «Ми, власники собак вважаємо, що...»

Третя група виступить від імені інших жителів міста.

Четверта група робить кінцевий висновок щодо розв'язання зазначеної проблеми.

Обговорення. Яку роль відіграють податки в житті громади?

Запам'ятай!

Сплачуючи податки, ти одержуєш певні послуги від держави. Без неї таких послуг отримати не можна. Держава не може існувати без податків. Сучасне суспільство домоглося перетворення податків із суто фіскально-державного заходу на вигідний більшості громадян економічний, соціальний і політичний фактор. Сплачуючи податки, ти турбуєшся і про себе.

Завдання 4 (усно). Прочитай вірш.

Казка про країну, в якій не сплачували податки

Любі друзі, будьте ласка,
Ви послухайте цю казку:
Мову нині я вестиму
Про країну Неплатиму.

Дивна назва у країни:
Там давно живуть тварини –
У мішках тримають статки,
Та не сплачують податки.

На дорогах там багнюка,
Заздрість скрізь панує... й смуток.
Ні кіно, ні книг, ні школи
Там не бачили ніколи...
Сіро, хмуро, непривітно
У бюджеті нулик квітне...
Так жилось їм, поживалось,
Доки лихо там не сталося...

Що за шум, Що за гам?!
Плачуть тут, плачуть там.
Захворіли в тварин діти,
Де малесеньких подіти?! –
Жодної нема лікарні,
Допомогу шукать марно!
Нема пошти, Інтернету,
Щоб сказати Айболиту...

– Ой болить! – кричить курчатко,
За ним слідом зайченятко...

І пішов ведмідь Микита
 Сам шукати Айболита.
 Добрий лікар Айболить,
 Він не їсть, не п'є, не спить:
 В Неплатимі ж діти хворі,
 Треба ліки і мікстури.

Та дарма чекать видатків,
 Як не сплачують податків.
 У казні тої держави
 Нема – зліва, нема – справа...

І зібрав Микита збори:
 – У коморах грошей море.
 Слід систему розробити,
 Як податки проплатити...

Всі взялись до справи сміло,
 Скрізь робота закипіла:
 За законом дань збирали
 Та маляток рятували.

З того часу в тій країні
 Економіка без тіні:
 Є порядки, є податки,
 Є щасливі мами й татки!
 І держава та незримо стала
 Зватися Платима!

Джерело: <http://www.chitalnya.ru/work/170923/>

Дай відповіді на запитання.

1. Яке значення мають податки для розвитку держави?
2. Поясни важливість правильного розподілу податків.
3. До чого можуть призвести помилки правителя країни?

ЦЕ ЦІКАВО!

Засновник ринкової економічної теорії ХІХ століття Адам Сміт висунув чотири податкові принципи.

1. Піддані держави повинні згідно зі своїми здібностями, силами і доходами брати участь в утриманні уряду.
2. Податок має бути точно визначеним.
3. Усі питання, пов'язані зі сплатою податків, мають бути чітко зрозумілими для платника.
4. Витрати на збір податку слід звести до мінімуму.

Розглянь рисунок, обговори з учителем, яке значення має сплата податків для держави, громади, кожної окремої людини.

Домашнє завдання. У бесіді з батьками дізнайся, які податки платить твоя сім'я, потім заповни таблицю:

Вид податку	Як часто сплачують	Розмір податку
Прибутковий податок <ul style="list-style-type: none"> • тато • мама • інші член сім'ї, що мають дохід		
Податок на майно: <ul style="list-style-type: none"> • будинок (квартира) • автомобіль • інше майно		
Інші податки (напишіть самі)		

Тема 10. ФІНАНСОВА ДОПОМОГА РОДИНІ ВІД ДЕРЖАВИ І НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Мета уроку: обговорити питання взаємодопомоги людей; дізнатись про пенсії, стипендії, допомогу при народженні дитини; порівняти різні види фінансової допомоги родині.

Завдання 1.

Сім'я Іваненків складається із шести осіб. Бабусі 65 років, вона пенсіонерка. Іваненкові Сергію 40 років, він працює економістом у банку. Його дружині 36 років, вона вчитель школи, але зараз не працює. Півроку тому в них народилася дитина, і мама доглядає за нею. Старший син Іваненків уже студент-першокурсник. А їхня дочка – учениця 6 класу. Охарактеризуй можливі доходи цієї сім'ї.

Виконай (усно) завдання 2 у робочому зошиті учня.

Обговорення. Існує такий вислів: «Безоплатних сніданків не буває». Поясни, як вдається державі здійснювати безоплатні виплати нужденним людям.

Виконай завдання 3 у робочому зошиті учня.

Обговори і запиши значення таких слів.

Витратити – _____

Заощаджувати – зберігати або відкладати гроші _____

Інвестувати – _____

Робити пожертви – _____

Дай відповіді на питання.

Витратити: Яка твоя остання покупка? Що щотижня купують твої мама і батько? Що вони купують щоденно?

Заощаджувати: Задля досягнення якої мети ти заощаджуєш гроші? Яка думка з цього приводу у твоїх батьків?

Інвестувати: У що ми можемо інвестувати гроші? Чим фермерство схоже на інвестування? Чим навчання у школі схоже на інвестування?

Робити пожертви: Ти допоміг кому-небудь (давав гроші на благодійність)? Чи отримувала таку допомогу твоя родина?

Намалюй картинку чи символічне зображення, що ілюструє це поняття.

Витратити	Інвестувати
Заощаджувати	Робити пожертви

Ситуативне питання.

Ти йдеш по вулиці і знаходиш 20 грн. Що ти робитимеш з грошми?

1. Підеш до магазину і купиш чипси.
2. Віддаш гроші безхатченку.
3. Вкинеш гроші до своєї скарбнички.
4. Купиш комп'ютерний диск для навчання англійської мови.

Виконай завдання 4 у робочому зошиті учня.

Обговорення питань:

- ◀ Чому так важливо «віддавати належне» і допомагати нужденним?
- ◀ Яке значення і функції некомерційних організацій?
- ◀ Варто чи не варто виконувати роботу безоплатно?
- ◀ Чому іноді найрозумніша інвестиція – це грошові пожертвування і безоплатна робота?

Проектне завдання «Особистий благодійний план».

Виконай завдання 5 у робочому зошиті учня.

Задачі на фінансову кмітливість

Дві монети дають у сумі 15 коп. Одна з них – не 5-копійчана. Які це монети?

Запитання для закріплення знань

---

1. Навіщо людям потрібна соціальна підтримка держави?
2. Які економічні заходи вона включає?
3. Чому соціальні програми держави мають адресний характер?

ПРАКТИЧНА РОБОТА 4

Сплачуємо податки

Завдання

1. Об'єднайтесь у такі групи, як при виконанні *завдання 4* (урок 1).

2. Завдання для груп.

Із заданого переліку обери можливі податки, які мусить сплатити «твоя родина»:

загальнодержавні

- податок на додану вартість;
- єдиний соціальний внесок;
- податок на доходи фізичних осіб;
- збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- плата за землю;

місцеві:

- туристичний збір;
- податок на нерухомість.

Додай ще _____
 _____
 _____
 _____

Порадьтеся з учителем щодо ставки оподаткування.

Розрахуй величину податків, яку сплатить «твоя родина»:
у бюджет країни

_____

у місцевий бюджет

_____

Сума податків, які родина сплатить у бюджет країни і міській бюджет, _____

3. Подумай, куди можна було б витрати податки, які сплатила твоя родина.

Визнач варіант витрати цих коштів для задоволення суспільних потреб.

4. Обговори результати роботи всіх груп, вислухай думки вчителя, інших учнів класу щодо твоєї діяльності.

5. Продовжи речення «Для того, щоби досягти соціальної справедливості, треба...»

».

Навчальне видання

ТКАЧЕНКО Наталія Володимирівна, ДОВГАНЬ Андрій Іванович,
ЧАСНІКОВА Олена Володимирівна, РЯБОВА Олена Борисівна,
ЛАПШКО Зоряна Ярославівна, ЗАБУГА Наталія Іванівна

РОДИННІ ФІНАНСИ

5 клас

Робочий зошит для учня

*За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора Т. С. Смовженко*

Редактор	О. П. Яремчук
Технічний редактор	І. В. Мазінг
Комп'ютерне складання	М. П. Спутай
Коректор	О. П. Яремчук
Дизайн обкладинки	Д. Ю. Іщенко

Підписано до друку 26.06.2015. Формат 60 × 84^{1/8}.
Обл.-вид. арк. 1,5. Умовн. друк. арк. 6,3. Зам. № 1337.

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5033 від 29.12.2015.

